

Šikanovanie na školách z pohľadu vysokoškolských študentov

Mariana Sirotová

Kľúčové slová: šikanovanie, poznanie, prevencia, analýza textových dokumentov vysokoškolských študentov

Anotácia: Štúdia rieši problematiku poznania, hodnotenia a prevencie školského šikanovania zo strany vysokoškolských študentov Univerzity sv. Cyrila a Metoda v Trnave. Poskytuje pohľady vysokoškolákov na stretnutie so školskou šikanou a ich návrhy na prevenciu a prípadne riešenie tejto problematiky na školách.

Slovo šikana pochádza z francúzskeho „chicane“, čo znamená zlomyseľné obťažovanie, prenasledovanie, týranie niekoho, kto sa nemôže brániť. Odborníci (Matula, Š., Kopaniová, A. Jusko, P. a ďalší) svojimi výskumnými prácami potvrdzujú, že táto forma agresie je na našich školách jedným z najrozšírenejších sociálno–patologickým javom a má žiaľ stále vzostupnú tendenciu. Výskumný ústav detskej psychológie a patopsychológie túto nelichotivú situáciu dokumentuje aj nasledujúcimi zisteniami (2002-2003):

- Z 2776 opýtaných siedmakov a ôsmakov (výskum sa uskutočnil na 20 základných školách v Bratislave, Košiciach, Námestove a Dolnom Kubíne) ich až 44% priznalo, že boli obeťou šikany.
- Takmer 31% detí sa so svojim trápením nezdôverí nikomu. Z necelých 70% obetí šikany, ktoré k tomu nájdu odvahu, sa takmer polovica (49%) posťažuje iba kamarátom a spolužiakom, len 33% to povie rodičom a 13% šikanovaných detí hľadá pomoc u učiteľov.
- Najnebezpečnejšími miestami šikanovania sú triedy počas prestávok, čo uviedlo 39% opýtaných a druhom mieste uviedli deti chodby (24%). Naopak najbezpečnejšie sa deti cítia v jedálňach (len 4% ich uviedli ako miesto, kde sa stali obeťou šikany).
- Až 60% prípadov šikanovania ohlásili učitelia.
- Ako agresori boli najčastejšie uvedení spolužiaci, vo viac ako 25% prípadov sa jedná o žiakov z inej triedy. Viac ako 2% detí označili za násilníka učiteľa.

Prečo sa šikanovaniu na školách darí ? Domnievame sa, že najväčšou príčinou je ťažká dokazovateľnosť šikanovania, pokiaľ nie je agresor pristihnutý priamo pri čine. Ďalším dôvodom je aj to, že svedkovia šikanovania s ním sice nesúhlasia, ale často sa ho buď boja, alebo hanbia oznámiť. Ako obeť šikanovania je často vyhladené dieťa, ktoré do školského kolektívu veľmi nezapadá, je väčšine spolužiakov nesympatické a preto jeho šikanovanie často aj svedkovia schvaľujú. Učitelia majú bohužiaľ tiež značnú časť viny na tom, že sa šikana na našich školách udomácňuje a stále rozrastá. Sú to tí, ktorí sa často krát sami podieľajú na vytváraní averzie a dešpektu kolektívu triedy voči šikanovanému dieťaťu svojim nevhodným správaním, kedy obeť pred spolužiakmi neustále zosmiešňujú, ponižujú, alebo dokonca dávajú nepriamo súhlas s činnosťou iniciátorov šikany. Taktiež ľahostajnosť v správaní učiteľov je ďalším faktorom pozitívne vplývajúcim na rozmach šikanovania na školách. Učitelia „nechcú“ vidieť tento problém a púšťať sa do jeho riešenia. Skrývajú sa za falošnú pseudoslobodu detí, pracovnú náplň, zlé finančné ohodnotenie, nezájem o výkon profesie a podobne.

Z uvedeného vyplýva, že problematikou šikanovania je potrebné zaoberať sa už vo vysokoškolskej príprave budúcich učiteľov. V rámci študijného plánu odboru Učiteľstvo všeobecnovyššiemu predmetov FF UCM v Trnave je v piatom ročníku štúdia zaradený predmet Špeciálny seminár z pedagogiky. Cieľom tohto predmetu je pri súčasnej transformácii spoločnosti a s ňou súvisiacej reformy pedagogickej teórie oboznámiť

študentov s problémami výchovno-vzdelávacej praxe škôl. Vybrané problémy študenti všeobecne teoreticky objasňujú, prediskutovávajú a systémovým spôsobom nachádzajú metódy účinnejšieho prevodu teoretických poznatkov a dokumentov do výchovno-vzdelávacej praxe. Úlohou predmetu je pomáhať začínajúcim učiteľom v úspešnom štarte v ich náročnom a tvorivom povolání. V rámci témy Existujúce výchovné ťažkosti v škole a úloha učiteľa pri ich kvalifikovanom riešení a prevencii sme zadali študentom vypracovať seminárnu prácu na tému Šikanovanie na školách – a čo s „tým“?. Zaujali nás názory a postoje študentov k tejto problematike a preto Vám teraz predkladáme analýzu týchto seminárnych prác.

Analýza seminárnych prác študentov V. ročníka FF UCM v Trnave na tému Šikanovanie na školách – a čo s „tým“?

1. Základná charakteristika študentov

Seminárnu prácu spracovalo 62 študentov V. ročníka Filozofickej fakulty UCM v Trnave. Bližšia charakteristika je uvedená v nasledujúcej tabuľke :

Ukazovateľ	Kategória	Počet	%
Pohlavie	Muž	13	21
	Žena	49	79
Druh	Gymnázium	41	67
Strednej	stredná škola	20	32
Školy	SOU s maturitou	1	1
Vek	22 – 25	53	85
	26 – 30	9	15
Kraj	Banskobystrický	6	10
	Bratislavský	9	14
	Košický	5	8
	Nitranský	6	10
	Prešovský	2	3
bydliska študenta	Trnavský	16	26
	Trenčianský	10	16
	Žilinský	8	13

Z uvedenej tabuľky vyplýva, že medzi študentmi prevažujú ženy percentuálnym podielom 79%. Priemerný vek študentov je 23 a najväčšiu skupinu v kategórii druh strednej školy tvoria absolventi gymnázií (67%). Medzi študentmi prevládajú študenti z Trnavského kraja (26%), Trenčianskeho kraja (16%), Bratislavského kraja (14%) a Žilinského kraja (13%).

2. Metodika spracovania analýzy seminárnych prác

Pri zostavovaní metodiky sme vychádzali z obsahovej analýzy textových dokumentov. Obsahová analýza ako výskumná metóda je procedúrou na objektívny, systematický a kvantifikatívny opis zjavného obsahu komunikácie.

Najčastejšie sa uplatňujú nasledovné kvantifikačné postupy :

- Zisťovanie frekvencie (častosti) výskytu analytickej kategórie,
- analýza kontingencie,
- zisťovanie dichotómie výskytu alebo nevýskytu indikátora,
- zisťovanie intenzity – poradových stupňov,
- meranie času venovaného dotyčnému problému v televízii, rozhlase, filmoch, kazetotéke či celkovo v médiotéke,
- meranie plochy venovanej určitému obsahu v písanom alebo tlačenom texte,
- kvantifikovanie podľa systému kategórií s rovnakými intervalmi a absolútnym nulovým bodom.

Z vyššie uvedených kvantifikačných postupov sme si zvolili zisťovanie frekvencie (častosti) výskytu analytickej kategórie v texte.

Text sa spravidla chápe ako napísaný, vytlačený alebo ináč zaznamenaný (resp. dokumentovaný) sled súvislých výpovedí alebo iných komunikátov v ich štruktúrnom kontexte (Švec, Š.: 1998). Textom v našom prípade sú seminárne práce študentov. Podľa kategorizácie druhov textových dokumentov ich zaraďujeme medzi tzv. dokumenty osobnej povahy. Sú to texty, ktoré sú zhotovené buď osobou učiteľa (text alebo osnova prednášky, osobné záznamy učiteľa o žiakovi apod.) alebo osobou žiaka či študenta (poznámky, slohové a seminárne práce, projekty a pod.).

Analytické kategórie obsahu sú pevne stanovené ukazovatele, ktorými sa triedia záznamové jednotky. Záznamové jednotky sú významné prvky obsahu, ktoré môžu byť :

- ◆ *Jednotlivé slovo fixujúce pojem alebo termín*, napr. podstatné mená s príponou –osť, -ita apod. (pri prieskume abstraktnosti textu), novo zavádzané termíny (pri výpočte indexu hustoty pojmov kapitoly učebnice), cudzie slová, emočne zafarbené slová apod.
- ◆ *Slovné spojenie fixujúce (všeobecné, typické alebo jedinečné) väzby pojmov*, napr. pri analýze titulkov pedagogických časopisov : ich sloganovitosti s predložkou typu „Za (splnenie úloh...)“, Nech (prekvitá ...)“, ich vedeckosti s indikátorom genitívnych a neosobných väzieb , ich neurčitosti typu „K niektorým vybraným otázkam skúmania ...“ apod..
- ◆ *Veta vyjadrujúca výrok s určitou výpovednou hodnotou*, napr. hlboká myšlienka alebo prázdna fráza či typ výroku (implikatívny, hypotetický, pravdepodobný, kauzálny) pri diagnostikovaní dominujúceho spôsobu myslenia apod..
- ◆ *Nadvetný celok*, ako je odsek či iný úsek textového dokumentu; obsahovo pokrývajúci určitú štruktúru výpovedí, napr. pri štúdiu koncízности spôsobu vyjadrenia, organickej nadväznosti myšlienok, vnútornej usporiadanosti textu apod..
- ◆ *Celý text dokumentu* (ucelený prejav, článok, kniha, program, projekt apod.) zahŕňajúci určitú tému alebo tematiku, napr. pri štúdiu vyváženosti teoretickej a empirickej časti v štruktúre diplomovej práce, psychodidactickej nadväznosti tém učebných osnov, tematických dôrazov čítanky, nosnej idey slohovej práce žiakov apod..

Záznamovými jednotkami v našej analýze sú najčastejšie sa vyskytujúce myšlienky, úvahy zo seminárnych prác študentov. Sú to nadvetné časti textu - odseky alebo iné úseky textu, ktoré nie sú písané rovnakými slovami, ale ich výpovedná hodnota, význam sú rovnaké. Analytickú kategóriu vlastne predstavuje jednovetné tvrdenie, ktoré v podstate otvorene hovorí to, čo študenti často krát umelecky alebo nepriamo popisujú. Analytické kategórie sme stanovili pri prípravnom čítaní textov seminárnych prác.

Záznamové jednotky sme priradzovali k týmto analytickým kategóriám :

1. *So šikanou som sa po prvý krát stretol(la) na základnej škole.*

Príklad záznamovej jednotky zo seminárnej práce študenta :

- „S ponižovaním a zosmiešňovaním mojej spolužiačky na základnej škole som sa nemohla dlho vyrovať. Trápilo ma správanie mojich spolužiakov, ale nemohla som jej pomôcť – bola som sama. Ostatní ich správanie schvaľovali často so slovami „veď je to len smradľavá cigánka“, tak čo je na tom, takých tu máme plnú dedinu.“
- „V piatom ročníku na základnej škole som si ešte ako desať ročný chlapec nevedomoval, že správanie mojich spolužiakov budem dnes charakterizovať ako šikanovanie. S odstupom času mi ich uštipačné poznámky už nepripadajú smiešne, ani natieranie peračníka džemom, vyhodenie vrečka s telesnou z okna, či obliekanie spolužiaka vodou.“

2. *So šikanou som sa stretol(la) na gymnáziu (strednej škole).*

Príklad záznamovej jednotky zo seminárnej práce študenta :

- „Dnes je už ťažké uveriť, že moje kamarátky z gymnázia dokázali byť k jednej z nás také kruté. Ich posmešky, arogantné správanie, podpichovanie utiahnutej dievčiny mi veľmi ubližovalo. Bála som sa jej zastať, aby som sa neocitla v nemilosti a nevyradili ma zo svojho kruhu.“

- Správanie mojich spolužiakov z gymnázia mi pripomínalo šikanu z vojenského prostredia. Nestačili im posmešky, hrubé nadávky. Posielali ho aj pre obložené žemle do bufetu, alebo po cigarety do novinového stánku.“

3. *S vysvetlením pojmu šikanovanie som sa oboznámil na vysokej škole.*

Príklad záznamovej jednotky zo seminárnej práce študenta :

- „Vždy som si pod pojmom šikana predstavoval vojakov, ktorí nútia nováčika zubnou kefkou čistiť dlhú chodbu v kasárňach. Neuvedomoval som si jej pravú podstatu, s ktorou som sa oboznámil až na prednáške zo špeciálnej pedagogiky. Vtedy som si uvedomil, že konanie mojich spolužiakov možno nazvať šikanovanie.“
- „O šikane som vždy iba počul, ale nikto mne ani mojim spolužiakom podrobnejšie nevysvetlil čo tento pojem znamená. S prvou charakteristikou som sa stretol až na prednáške zo špeciálnej pedagogiky.“

4. *V pozícii učiteľa nebudem ľahostajný k problému šikanovania na škole.*

Príklad záznamovej jednotky zo seminárnej práce študenta :

- „Ako budúca učiteľka nebudem prehliadať, ak bude ubližované môjmu žiakovi zo strany ostatných spolužiakov.“
- „Pri výkone môjho povolania nebudem zhovievavý k negatívnemu správaniu, ako keď som bol iba obyčajným spolužiakom. Nedovolím, aby žiadne z detí trpelo posmeškami, hrubým osočovaním, alebo mu bolo fyzicky ubližované.“

5. *Rovnako dôležité, ako samotné riešenie problému existujúcej šikany, je i prevencia šikanovania.*

Príklad záznamovej jednotky zo seminárnej práce študenta :

- „Hoci to mnohí učitelia neradi priznávajú, asi možno ťažko nájsť školu, v ktorej by problém šikanovania neexistoval. Myslím si preto, že by sa s ním mali učitelia čo najlepšie oboznámiť a školy by sa nemali zameriavať len na trestanie šikanovateľov, ale venovať priestor a čas prevencii šikanovania.“
- „Nedá mi inak iba súhlasiť s odvekou múdrosťou, že najlepšie riešenie problému býva v jeho prevencii. V odbornej literatúre som sa stretla s vymedzením týchto hlavných zásad pri prevencii šikanovania na školách: .....“

6. *Základná stratégia boja proti šikane by mala podľa mňa obsahovať najmä stanovenie základných pravidiel žiadúceho správania so súborom odmien pri jeho vykazovaní a nežiadúceho správania so súborom trestov, priebežné zisťovanie výskytu šikanovania, zaoberanie sa šikanou na triednických hodinách a hodinách etiky prítlačlivou formou pre deti a mládež (modelovanie situácii, situačné a inscenačné metódy, metódy ŽOS apod.), spoluprácu všetkých učiteľov, zamestnancov školy a rodičov.*

Príklad záznamovej jednotky zo seminárnej práce študenta :

- „Boj proti šikane by som začala napísaním a slávnostným podpisom zmluvy napríklad v prvý školský deň, ktorá by obsahovala vyhlásenie mieru medzi žiackym konfliktom. Podpísali by ju nielen žiaci, učitelia, ale aj rodičia, ako záruku boja proti šikane, kde by deklarovali spoločnú snahu na odstránenie tohto problému školy. Všetkým žiakom by bolo zadaná domáca úloha spracovať charakteristiku žiadúceho a nežiadúceho správania so súborom odmien a trestov. Každá trieda by si takto spracovala svoj „zákoník správania“.... Triednické hodiny by som organizovala formou terapeutickú komunity, ktorá sa mi zdá najvhodnejšia nielen na riešenie problému šikanovania, ale i ostatných problémov, s ktorými sa žiaci a učitelia stretávajú nielen na vyučovaní, ale aj mimo neho.... Keďže šikanovanie sa najčastejšie vyskytuje mimo vyučovacích hodín snažila by som sa vyplniť tento čas, nielen sprísneným dozorom učiteľov počas prestávok, ale aj vyhlasovaním rôznych súťaží, napríklad najkrajšie logo triedy, najkratšia alebo najdlhšia báseň triedy, najkrajší plagát triedy, najdlhšia reťaz z desiatej žiakov triedy a pod..... Na centrálnej chodbe by som viditeľne umiestnila schránku, do ktorej by mohli deti

anonymne vhadzovať prípadné svoje problémy, ktoré ich trápia, samozrejme že nie iba spojené so šikanovaním....“

- „Ak sa pustíme do riešenia problematiky šikanovania v prvom rade by sme si mali zistiť mieru výskytu závažnosti a foriem šikany na škole. Najoptimálnejšia sa mi javí forma dotazníka. Ten by spracovali deti anonymne, aby sme získali čo najobjektívnejšie informácie. Z analýzy dotazníka by sme si vytypovali :
  - najčastejšie miesta výskytu šikanovania a na nich posilnili dozor pedagógov,
  - skupiny najviac ohrozených detí a na triednických hodinách a náuky o spoločnosti by sme nie priamo oslovovali týchto žiakov ale snažili sa im pomôcť prostredníctvom situačných metód, modelovaní situácií a naopak deťom agresorom, by sme sa snažili prostredníctvom citového prežívania poukázať na chybu, ktorej sa dopúšťajú svojim správaním...,
  - najčastejšie prejavy nežiadúceho správania agresorov by sme zaradili do školského poriadku a prísne sledovali jeho dodržiavanie,
  - vyzvali by sme rodičov k spolupráci proti šikanovaniu...“

7. Problematike šikanovania sa budem venovať aj v budúcnosti.

Príklad záznamovej jednotky zo seminárnej práce študenta :

- „Problematika školskej šikany ma veľmi zaujala a rada by som sa jej venovala aj v budúcnosti.“
- „Pri spracovaní seminárnej práce som sa stretla s množstvom zaujímavej literatúry o šikane. Chcela by som sa podrobnejšie tomuto problému venovať aj v budúcnosti. Chcem ísť do praxe vyučovacieho procesu vyzbrojená podrobnými informáciami, aby som si so šikanovaním vedela ako učiteľka poradiť.“

3. Analýza výsledkov a ich interpretácia

Po stanovení analytických kategórií obsahu, ďalším krokom v našej práci bolo podrobné štúdium textov seminárnych prác študentov. Po zistení výskytu záznamovej jednotky bola táto priradená k analytickej kategórii v záznamovom hárku.

Každý text mal v záznamovom hárku jeden riadok, kde okrem označenia výskytu záznamovej jednotky v príslušnej analytickej kategórii, obsahoval aj základné údaje o autorovi (študentovi) a to vek, pohlavie, druh stredoškolského vzdelania a kraj bydliska.

Príklad

poradové číslo textu	pohlavie	vek	druh strednej školy	kraj bydliska	číselné vyjadrenie analytickej kategórie							
					1	2	3	4	5	6	7	
1	Ž	23	G	Bratislava	/	0	0	/	/	/	/	

Týmto spôsobom sme získali charakteristiku každého textu a početnosti výskytu analytických kategórií za celú vzorku textov seminárnych prác študentov. Z celkového počtu textov (62) :

- 44% študentov uvádza, že so šikanou sa po prvý krát stretli už na základnej škole. Žiadny zo študentov vo svojej práci neuvádza, že by bol obeťou šikanovania. Všetci študenti boli svedkami šikanovania jedného spolužiaka skupinkou spolužiakov,
- 28% autorov v seminárnych prácach uvádza, že s problémom šikany sa stretli i počas štúdiu na gymnáziu či strednej škole. Rovnako ako v predchádzajúcej analytickej kategórii žiadny zo študentov neuviedol, že by bol obeťou šikany. V siedmych prípadoch sa v pozícii obeť a jeho agresora vyskytli dievčatá.
- 17% študentov vo svojich prácach opisuje skutočnosť, že s podrobnou charakteristikou pojmu šikanovania sa oboznámili až na vysokej škole na prednáškach zo špeciálnej pedagogiky. Až na základe tejto charakteristiky si spätne uvedomili správanie svojich bývalých spolužiakov, ktoré vykazovalo prejavy šikany. 83% študentov sa s charakteristikou pojmu šikanovanie oboznámilo v rámci predmetu etika, náuka o spoločnosti a z propagačných brožúr.

- 96% študentov zhodne vo svojej práci charakterizuje postoj k šikanovaniu ako budúceho učiteľa. Uvádzajú, že problém nebudú prehliadať, nebudú ľahostajní k jeho prevencii, a ani ku konkrétnemu riešeniu šikanovania. Ostatní študenti (4%) sa v budúcnosti nechcú učiteľskému povolaniu venovať a preto svoje stanovisko nevyjadrili.
- 89% študentov sa zhoduje v myšlienke dôležitosti nielen riešenia už vzniknutej šikany, ale aj v jej prevencii. 11% študentov sa vo svojej práci zameriavalo skôr na osobnosť agresora a obeť a navrhovalo spôsoby ich vyhľadávania ako ohrozených skupín.
- 72% študentov uvádza v seminárnej práci svoju základnú stratégiu boja proti šikane, ktorá by mala obsahovať najmä stanovenie základných pravidiel žiadúceho správania so súborom odmien pri jeho vykazovaní a nežiadúceho správania so súborom trestov, priebežné zisťovanie výskytu šikanovania, zaoberanie sa šikanou na triednických hodinách a hodinách etiky príťažlivou formou pre deti a mládež (modelovanie situácií, situačné a inscenačné metódy, metódy ŽOS apod.), spoluprácu všetkých učiteľov zamestnancov školy a rodičov. 28% študentov vypracovalo komparáciu názorov, viacerých odborníkov zameriavajúcu sa na stratégie boja proti šikane a priklonilo sa k niektorému z autorov.
- 34% študentov zaujala problematika šikanovania natoľko, že v seminárnej práci prejavili záujem venovať sa jej aj v budúcnosti.

Z prezentovaných percentuálnych zistení je zrejmé, že problematika školského šikanovania nie je problémom neznámym. Vysokoškolskí študenti sa s ňou stretli už na základnej škole a v menšej miere na gymnáziách a stredných školách, kde vystúpilo do popredia aj šikanovanie dievčaťa dievčatami. Pozitívnym ukazovateľom v našej analýze je fakt, že v žiadnej seminárnej práci študenti neuviedli v osobe šikanovateľa učiteľa, ale negatívom je že ani neuviedli príklady aktívneho, pozitívneho správania učiteľa v snahe riešiť vzniknutý problém šikanovania. Postoj učiteľov charakterizovali ako ľahostajný, alebo prehliadajúci problém žiaka. Ďalším pozitívom je tiež postoj študentov ku samotnému šikanovaniu, ktorý sa prejavil v podobe konkrétnych návrhov stratégie boja proti šikane a v záujme venovať sa podrobnejšie tejto problematike. Zaujímavou analýzou by bolo i porovnanie analytických kategórií v závislosti od pohlavia, bydliska a absolvovaného typu stredoškolského vzdelania. Naša vzorka textových dokumentov bola nedostatočná a preto výpovedná hodnota zistení by nebola objektívna. V budúcnosti by bolo tiež zaujímavé uskutočniť výskum výskytu šikanovania nielen na základných a stredných školách, ale i na vysokých školách.

Na základe našich zistení, výsledkov výskumov šikanovania a štúdia literatúry sme sa na katedre pedagogiky FF UCM v Trnave rozhodli zaradiť do študijného plánu odboru Učiteľstvo všeobecnovzdelávacích predmetov vyučovací predmet Práca s problémovými žiakmi. Cieľom tohto predmetu bude podrobnejšie sa zaoberať a analyzovať problémy žiakov, proces vzniku problémového žiaka, kde hľadať príčiny vzniku takéhoto žiaka, ako pracovať s takými žiakmi. Špeciálne sa budeme venovať aj problematike šikanovania. Pozornosť zameriame na zisťovanie výskytu závažnosti a foriem šikanovania, taktiku boja proti šikanovaniu, až po konkrétnu individuálnu prácu s agresorom a obeťou ako problémovým žiakom.

Použitá literatúra:

Eliotová, M.: Jak ochránit své dítě. Praha : Portál 1995.

Jusko, P.: Agresivita a šikanovanie – sociálno-patologické javy v školskom prostredí. In: Mládež a spoločnosť. 8, 2002, č. 3, s. 23-39.

Kopányiová, A. – Matula, Š.: Šikanovanie v základných a stredných školách. In: Pedagogické spektrum. 11, 2002, č. 1-2, s. 27-31.

Švec, Š. a kol.: Metodológia vied o výchove. Bratislava: IRIS 1998.

Mgr. Mariana Sirotová, Katedra pedagogiky FF UCM, nám. J. Herdu 2, 917 00 Trnava
e-mail: mariana.sirotova@ucm.sk